

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 21, Sayı: 2, Sayfa: 274-284, ELAZIĞ-2011

AYDIN CEPHESİ KUVA-YI MİLLİYESİ İÇİN YÜRÜTÜLEN İAŞE VE İKMAL FAALİYETLERİ

*Subsistence And Supply Activities Implemented For The National Forces At The
Aydın Front*

Emine PANCAR

ÖZET

Yunan işgal kuvvetlerine karşı direnişin başlatılmasından sonra hızla artan Kuva-yı Milliye birliklerinin iaşesi ciddi bir sorun haline gelmiştir. Başlangıçta iaşe konusu Tümenine bağlı birliklerin iaşesinden karşılanmaya çalışılmışsa da, ilerleyen dönemde milli kuvvetlerin artmasıyla Tümen de bu konuda yeterli olamamıştır.

Toplumun eli silah tutan kesimi cephede çarpışırken, geride kalanlar ise düşmana karşı seslerini duyurmak ve Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarını karşılamak için Heyeti Milliyeler kurdular. Kuva-yı Milliyeciler kurulan bu Heyeti Milliyeler vasıtasıyla canla başla çalıştılar. Denizli Heyeti Milliyesi başta olmak üzere Burdur, Isparta, Eğirdir, Muğla ve diğer Heyeti Milliyeler milli kuvvetlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında hayati roller oynadılar. Kuva-yı Milliye önderleri ise efradın iaşesi için yürütülen bu faaliyetlerle birlikte, gerekli askeri ve idari makamlara müracaattan da geri durmadılar.

Yunan ordusu karşısında başlatılan bağımsızlık mücadelesinde ikmal konusu da ayrı bir öneme sahip oldu. Yaralıların tedavisi, haberleşmenin ve nakil vasıtalarının temini hep zorluklar ve kıt imkanlar içinde gerçekleştirilebildi. Tüm sıkıntılara rağmen bu karanlık günler, vatanseverlerin gayretli çalışmaları neticesinde aşılabildi.

Anahtar Kelimeler: Kuva-yı Milliye, Heyeti Milliyeler, Demirci Mehmet Efe

SUMMARY

Subsistence of the units of National Forces which rapidly increased after the commencement of resistance against the Greek occupation forces became a serious problem. Although the subsistence issue was initially tried to be satisfied out of the subsistence of the units under the Division, the Division was not sufficient in the matter when the number of the national forces increased in the forthcoming period.

While a number of the people who can handle a weapon were fighting at the front, the rest established National Committees in order to make themselves heard by the enemy and to satisfy the needs of the National Forces. National Revolutionists worked very hard through such National Committees. With the Denizli National Committee leading the way, the Burdur, Isparta, Egirdir, Mugla and other National Committees played critical roles in the satisfaction of the needs of the National Forces. The leaders of the National Forces did not fail to file any applications with

competent military and administrative authorities while carrying out such activities implemented for the subsistence of the individuals.

The supply issue had a separate importance in the struggle for independence commenced against the Greek army. Treatment of the wounded, supply of communications and means of transport could all be accomplished under difficulties and scarce resources. Despite all distresses, those dark days could be overcome as a result of the diligent efforts of the patriots.

Key Words: National Forces, National Committees, Demirci Mehmet Efe

GİRİŞ

Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918'de imzalanmasının ardından, İtilaf Devletleri Anadolu'daki işgaller için gerekli olan meşru zemini hazırlamış oldular. İngiltere'yi arkasına alan Yunanistan, Paris Barış Konferansında tahrif edilmiş nüfus istatistikleriyle yürüttüğü ısrarlı politika sonucu, İzmir'in işgali için müttefiklerin onayını aldı. Türk halkının tepkisiyle karşılaşmamak için işgal hareketi son güne kadar gizli tutuldu. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinde yaşanan olaylar ise, Yunan işgal hareketi için sadece bir giriş görünümündeydi. Yunanlıların İzmir'de yaptıklarının kat ve kat fazlasını Menemen, Bergama, Manisa, Aydın ve işgal ettikleri diğer yerlerde de yapmaya devam etmeleri, Türk halkında tam bir infial yarattı.

Yörük Ali Efe ve arkadaşları kendilerine sağlanan malzemeler sayesinde ilk Malgaç baskınına yaptılar. Malgaç baskınına Erbeyli baskını, Tellidede muharebeleri, Kızılcay pusu olayı izledi. Baskınların yapılması, köprülerin bombalanması, telgraf tellerinin tahribi gibi faaliyetlerle işgal kuvvetlerinin sürekli taciz edilmesi, halk nazarında mücadeleye bakışı ve katılımı büyük ölçüde etkiledi. Yunan işgaline karşı milli birliğin en güzel gösterildiği yer Aydın taarruzu oldu. Türk halkı kadınıyla, erkeğiyle, efesiyle, askeriyle düşmanın her türlü üstünlüğüne karşı, Aydın'ı kurtarmak için hiçbir yerden emir almaksızın savaştı. Fakat Kuva-yı Milliye'nin bölge halkından oluşması ve Aydın'ın kurtarılmasıyla mücadelenin bittiğinin düşünülmesi sonucu birlikler kısa sürede dağıldı.

Albay M. Şefik'in İtalyan işgal bölgesini dikkate alarak, birliklerin Menderes nehri güneyine çekilmesi yönünde aldığı karar sonucu, dağılan Kuva-yı Milliye birlikleri Umurlu'da tekrar toplanmaya başladı. Binbaşı Hakkı'nın Umurlu'da kuvvetlerin arttığı yönünde gönderdiği telgraf, halkın mücadeleye devam edeceği yönündeki ümitleri tekrar kuvvetlendirdi. Umurlu cephesindeki asıl teşkilatlanma, Demirci Mehmet Efe'nin dağdan inerek mücadeleye katılmasıyla oldu. Batı Anadolu'daki işgallerini genişletmeye devam eden Yunan birlikleri, Türk baskınlarından çıkarttıkları dersler sonucunda kuvvetlerini takviye ederek ileri harekete devam ettiler. Gerek teçhizat ve gerekse kuvvet bakımından üstün Yunan kuvvetlerine karşı Kuva-yı Milliye birlikleri Köşk'e çekilmek zorunda kaldı. Köşk cephesinin kurulmasından sonra Yunanlılar 23 Haziran 1920 tarihine kadar,

yapacakları genel taarruz için tahkimat yapmakla uğraştı. Bu süre zarfında Kuva-yı Milliye'de Yunan işgal birliklerine yaptıkları baskınlarla rahat etti¹.

Aydın Cephesinde Yunan işgalinin yarattığı tepkilerin, yönlendirilerek direniş dönüşürülmesinden sonra direnişin uzun soluklu ve yeterli şekilde sürdürülebilmesi ayrı bir önem taşımaktaydı. Bu durum ise cephede gerekli insan gücünün sağlanmasından, bunların beslenmesi, silah ve cephane ile teçhiz edilmesine; cephe gerisinde ise düzenin sağlanmasından direniş karşısında olanlar üzerine susturucu baskının kurulmasına kadar, pek çok işlevin örgütlenmesi gerekmektedir. Tüm bu bahsi geçen meseleler normal olarak devlet tarafından yerine getirilecek işlevler olmasına karşı, devletin direnişten yana olmaması, devlete karşı bu işlevin direnişçiler tarafından üstlenilmesini zorunlu kıldı². Teşekkül eden Milli Heyetler, bölgedeki askeri makamların bilgisi dâhilinde, hatta yer yer onların emirleri doğrultusunda faaliyetlerini yürütmekteydi³. 12. Kolordu Komutanı, 57. Tümen Komutanı, II. Ordu Müfettiş Vekili, Budur Askerlik Şube Başkanı ve bölgedeki diğer askeri birlik komutanları askerin celb ve sevkinde bizzat yer aldıkları gibi işe ve ikmalinde de etkili oldular.

Aydın Cephesinde Kuva-yı Milliye İçin Yürütülen İşe ve İkmal Faaliyetleri

Kuva-yı Milliye başlangıçta Tümen birliklerinin işe kuvvesine dâhil edilerek işe edilmekteydi. Çarpışma ve muharebenin olmadığı zamanlarda, daimi olarak toplu şekilde bulunmadıklarından, işenin Tümen tarafından karşılanmasında zorluk çekilmedi. Aydın muharebelerinden sonra Tümen bölgesini oluşturan il, ilçe ve bucak merkezlerinde Milli Heyetler ve bu heyetlerin asker celbi konusundaki faaliyetleri sonucu, Kuva-yı Milliye'nin sayısı da önemli ölçüde arttı. Artan sayı askerlerin işe ve giydirilmesini de önemli bir sorun haline getirdi. Tümenin mali durumu ekmeklik ve yemlik hububatın tedariki için dahi yeterli değildi. Aşar ambarındaki hububat, o bölgedeki Düyun-i Umumiye'ye bağlı bulunmaktaydı. Düyun-i Umumiye ise hububatı ancak bedeli karşılığında vermekteydi. Tümen Komutanı Albay M. Şefik, sorumluluğu üstlenerek Düyun-i Umumiye'ye ait olan aşar hububatını, Tümen levazımının makbuzları karşılığında ambarlardan aldı ve Kuva-yı Milliye birliklerinin ekmeklik, bulgurluk ve hayvanat yemlik hububatını temin etti⁴.

Başlangıçta bu hububatlar, Denizli Heyeti Milliyesine daha sonra ise Merkez Heyete Tümen'den makbuz karşılığında devredilmekte ve sonrasında ise Denizli'deki

¹ Bkz., Asaf Gökbel, **Milli Mücadelede Aydın**, Aydın 1964, Mehmet Şefik Aker, **57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920)**, Yayına Hazırlayan; Ahmet Tetik, Ayşe Seven, Mahmut Yüksel Canbaz, Genel Kurmay ATASE Bşk. Yay., Ankara 2006, Celal Bayar, **Bende Yazdım C.7**, İstanbul 1968.

² İlhan Tekeli ve Selim İlkin, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, T.T.K.B., Ankara 1989, s.169.

³ Nuri Köstüklü, **Milli Mücadelede Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, AAM yay., Ankara 1999, s.121.

⁴ Aker, **a.g.e.**, s.241

Pandezoplos fabrikasında öğütölmekte idi⁵. Denizli Heyeti Milliyesi sancak dâhilindeki diğer Heyeti Milliyeler ile temasa geçerek, erken zamanda yardım toplamaya başladı. 5 Temmuz 1919’da Tavas Heyeti Milliyesi 4.400 kilo buğday ve 166 kilo arpayı, 54 hayvana yükleterek Usturođlu Ahmet ile birlikte Denizli Heyeti Milliyesine gönderdi. Yine aynı tarihlerde Üzerlik köyünden 163 lira bağışta bulunuldu⁶. 5 Temmuz’da ise II. Ordu Müfettiş Vekili Selahattin Bey, askerın giyecek ve yiyeceklerinin imkân dairesinde sağladığından bahsetmekle birlikte siperde bulunan askerın bile sigarasız elinin kurşun atmadığından, harp esnasında kabul edilmiş olan yevmiyenin on kuruş tütün istihkakının tekrar kabul etmesini Harbiye Nezareti’nden arz etti⁷. 23 Haziran’da Akçaköy Çete Reisi; *“Karyemiz çetelerinin muamelelerine ve hin-i lüzumunda kendilerine sarf edilmek üzere, Köşk’teki ambardan zahire verilmesi için lazım gelenlere emr buyrulmasını, pabuç, çaylık, tütün, cigara kâğıdı, kibrit dahi gönderilmesini, efradın kafesinin yalnız ayaklı olduğunu ve tütün dahi hiç olmadığını”* Köşk’te Kuva-yı Milliye Komutanlığına bildirdi⁸. Umum Kuva-yı Milliye Komutanı Binbaşı Hacı Şükrü ve Kuva-yı Milliye Komutanı Demirci Mehmet Efe imzasıyla, Denizli Heyet-i Milliyesi’ne gönderilen telgrafta; Koçarlı Nahiyesi’nden 250 devenin Denizli’ye un almak üzere gönderildiği, unları para karşılığında vermeleri, parayı aldıktan sonra ise develerin başına tayin edilecek memur ile doğruca Köşk’e gönderilmeleri istenmekteydi. Develerin katiyen başka yoldan gelmesine izin verilmemesi de hatırlatılmaktaydı⁹. Aynı gün Nazilli Heyeti Milliyesi’ne, Denizli’den gelecek un yüklü 250-300 küsür devenin, Pirlibey yolundan veya Nazilli’den geçme ihtimalinin olduğu, bunların hemen tutulup doğrudan doğruya kendilerine gönderilmeleri istenildi¹⁰. Gelişmeler hakkında Mehmet Kazım Bey’in Binbaşı Hacı Şükrü’ye gönderdiği telgraf duruma açıklık getirmesi bakımından şöyledir:

“Bizim oradan buraya gelen unları, Yörük Ali Efe tarafından (alıkonularak) Dalama’da kaldığı ve develerin buraya boş olarak geldiği, kemali teessürle görüldü. Bilmem ki hakkımızda hangi sebebin tesiriyle yanlış anlaşıldığımızı bilmiyorum. Arzu buyrulursa iyi olduğunuz arkadaşlarınızdan birisini buraya gönderiniz. Hakikat tezahür eder. Yalnız unların bir an evvel buraya gönderilmesine gayret

⁵Aker, a.g.e., s.141, Milletın ölüm kalım savaşı verdiği bu dönem de, hükümetinde baskısıyla Harbiye Nezareti’nin Konya’da 2. Ordu Müfettişliği vekaletine gönderdiği telgraflar için bkz. ATASE Arş., K:258, G:32, B:1, ATASE Arş., K:18, G:84, B:1.

⁶Köstüklü, a.g.e., s.128.

⁷ATASE Arş., K:22, G:7, B:1, ATASE Arş., K:435, G:127, B:1.

⁸ATASE Arş., K:461, G:7, B:1.

⁹ATASE Arş., K:461, G:38, B:1, ATASE Arş., K:143, G:119, B:3, 22 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezaretinden, 12 Kolordu Komutanlığına gönderilen şifrede, biran evvel buğday vesair hububat toplama işinden vazgeçilmesi istenmekteydi. Bkz. ATASE Arş., K:198, G:204, B:1.

¹⁰ATASE Arş., K:461, G:38, B:1.

Aydın Cephesi Kuvva-yı Milliyesi İçin Yürütülen...

ediniz. Malumunuz millet açtır. Baki ihtiramatın kabulü ile ellerinizden öperim¹¹.”

4 Ağustos'ta Denizli Kalem Reisi; “*Aydın Müdafaa-i Milliyesi'ne muavenet maksadıyla Isparta, Eğridir, Reddi İlhak Heyetlerinin 1000, Çivril Heyeti'nin 200 lira, Burdur Heyeti'nin 500 koyun, 30.000 kilo zahire cemine karar verdiği mahalleri Ahz-ı Asker Şubelerine işarını*” II. Ordu Müfettişine arz etti¹². 4 Ağustos 1919 itibarıyla Uşak'ta da Kuva-yı Milliye için işe dercine başlandı. 16 Ağustos 1919'da Denizli Kalem Reisi İsmail, Dinar Heyeti Milliyesi'nin 40 dikik çuval ile 217 lirayı Aydın Müdafaa-i Milliyesi'ne sevk ettiğini haber verdi¹³. 14 Ağustos'ta Çivril Heyeti Milliyesi Aydın savaşına yardım etmek amacıyla 200 lira gönderdi¹⁴. Ayrıca Çivril kazası Ziraat Muallimi, Çivrilli zenginler hakkında Köşk cephesine özetle şu şikâyetlerde bulundu; bütün çevre kazalardan ordu için asker, silah, cephane, erzak, para gönderirken Çivril zenginlerinin hükümetten gönderilen şifreleri bahane ederek, bu seferberliğe iştirak etmediklerini, nakit olarak olmasa dahi zahire dolu ambarlarından 10.000 liralık malı, Çivril'in beş, on zenginine vermeye gücü yettiğini bildirdi. Ayrıca ordunun gözünü boyamış olmak için 10.000 lira göndermeye karar vermiş olmalarına rağmen, bu parayı biçare köylünün sırtından çıkartmak istediklerini, bunun içinde köylüyü tehdit ettiklerini bildirerek, gereğinin yapılmasını rica etti¹⁵. Toplumun varlıklı kesimi bahsedildiği üzere başlangıçta da mücadeleye şiddetle karşı çıkmaktaydı. Bunun altında yatan gerçek sebep mücadelenin maddi sorumluluğunu üstlenme korkusu idi. Fakat Yunan işgalcilerinin işgal ettikleri yerlerde Türklerin ne canını ne de malını emniyette koymadıklarının görülmesi üzerine, zenginlerde mücadeleye zorunlu olarak iştirak eder oldu. Fakat Çivril örneğinde de çok iyi görüldüğü gibi zenginler mallarını korumak için kendilerine yüklenen sorumlulukları fakir halktan çıkarmaya çalıştı. Elbette tüm zengin eşraf buna dahil olmamakla beraber, genel manzara bu şekildedir.

Atça Müdürü Zühdü, sürüm hayvanatından elde mevcut iki merkep ile inek, öküz, buzağı olmak üzere toplam 12 baş hayvanı mevcut olduğunu ve Binbaşı Hacı Şükrü'ye emirlerine hazır olduğunu bildirdi¹⁶. 21 Ağustos'ta Aydın Umum Kuva-yı Milliye Komutanı Hacı Şükrü, fevkalade aceledir kaydıyla Nazilli Heyeti Milliyesi'nden harekâtın gösterdiği acil durum üzerine, acilen 20 beygir semerinin gönderilmesini istedi¹⁷. Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarının karşılanmasında Heyeti Milliyeler büyük sorumluluk üstlenmekteydi. Halkın yardımları organize edilerek, Kuva-yı Milliye'nin

¹¹ ATASE Arş., K:461, G:62, B:1.

¹² ATASE Arş., K:258, G:117, B:1.

¹³ ATASE Arş., K:258, G:123, B:1.

¹⁴ Köstüklü, a.g.e., s.128, ATASE Arş., K:462, G:49, B:1.

¹⁵ ATASE Arş., K:462, G:49, B:1.

¹⁶ ATASE Arş., K:461, G:18, B:1.

¹⁷ ATASE Arş., K:462, G:224, B:1.

ihtiyaçları karşılanmakta idi. Örnekte de görüldüğü üzere Heyeti Milliyeler acil ihtiyaçların karşılanmasında da önemli görevler ifa ettiler.

Aydın ve Havalisi Umum Kuva-yı Milliye Komutanı Demirci Mehmet Efe 18 Ekim 1919'da Harbiye Nezaretine bir telgraf gönderdi. Bu telgraf, Kuva-yı Milliyecilerin ne yokluklar için de mücadeleyi yürüttüklerini göstermesi bakımından şöyledir: “*Cepheye giden efradın ayakkabıları yoktur. Bunların içinde birçok Yörük kızları da vardır. Himmeti Celilenize intizar eylerim*¹⁸.” Demirci Mehmet Efe, bir diğer telgrafında ise; “*...dağ başlarında savaşların elbise yetersizliğinden dolayı her gün hastalandıklarım*” belirterek, 10.000 kadar kaput ve bir o kadar da küçük battaniyeye gönderilmesini Harbiye Nezareti'nden istedi¹⁹. Bu telgraflar, Kuva-yı Milliye'nin yapısı ve mücadelenin hangi şartlar altında yürütüldüğünü gözler önüne sermekteydi. Kuva-yı Milliye yörük kızlarının katıldığı ve hatta pek çoğunun ayakkabılarının dahi olmadığı, doğrudan halkın içinden çıkmış bir hareketti. Mücadele yürütülürken giyecek ayakkabının, üzerlerine alacak battaniye dahi bulunmasında sıkıntılıların yaşandığını, türlü imkânsızlıklara rağmen direnişin nasıl bir azimle gerçekleştiğini bize göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Kuva-yı Milliye önderlerinin sürekli yenilenen yardım talepleri zaman zaman karşılık bulabilmekteydi. Harbiye Nazırı 2 Kasım 1919'da 96 balyada 2000 kürk, 400 kilim, 145 baştan geçme elbise, 65 sivil palto ve iki sandıkta 1.500 ayakkabının Hilal-i Ahmer'e teslim olduğunu ve Nazilli'deki fırkaya verileceğini Fahrettin Bey'e bildirdi²⁰. İtilaf Devletlerinin ve Hükümetin baskısıyla çoğu zaman Kuva-yı Milliye aleyhinde emir vermekten çekinmeyen Harbiye Nezareti'nin, Hilal-i Ahmer vasıtasıyla da olsa gönderdiği bu yardım, el altından Kuva-yı Milliye'yi desteklemeye çalıştığını göstermekteydi.

Isparta'dan da Kuva-yı Milliye birlikleri için daha 24-25 Haziran 1919'da köy ve ilçelerden önemli miktarda para toplanmaya başlandı. Aydın'a yardım için Belediye Reisi Süldürzade Nadir Efendi'nin başkanlığında, esnaftan Hacı Mustafa Ağa ile Hacı Ahmet ve birkaç üyeden oluşan bir komisyon kuruldu. Bu komisyonca toplanan 3-4 bin liralık ilaç, erzak, eşya gibi malzemeleri komisyon üyelerinden Hacı Hafız İbrahim Efendi vasıtasıyla Denizli'ye gönderildi. Aydın geri alındığı sırada ise Hafız İbrahim, Cemiyeti İlmiye namına teberrüatın büyük bir kısmı ile 100 çuval unu sevk etti²¹. 1919 Ağustos'u başında Isparta ve Eğridir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından, cepheye yardım

¹⁸ ATASE Arş., K:197, G:50, B:1, 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey tarafından 27 Ocak 1920 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderilen şifrede “lüzumu acile mebni yeniden, 1000 adet bomba fitilini posta ile göndermeniz kıymettarımızdır” denilmektedir. Bkz. ATASE Arş., K:204, G:40, B:1.

¹⁹ Belgenin devamında “İtilaf Devletlerinin dikkatini çekmemek için bu levazımın muhacirlere verilmek üzere, demiryolu ile Milas'ın Güllük iskelesine sevki ile yola çıkarılmasının emredilmesini rica ederim.” denilmektedir. Bkz. ATASE Arş., K:200, G:42, B:1.

²⁰ ATASE Arş., K:198, G:98, B:1.

²¹ Köstüklü, a.g.e., s.131.

olarak 1.000 lira gönderilmesine karar verildi. 22 Ağustos'ta Keçiborlu'dan 50 çuval buğday trenle Denizli'ye sevk edildi. Ekim 1919'dan Nisan 1920'ye kadar Isparta Cemiyeti tarafından, Nazilli'ye pek çok erzak ve para yardımı yapılmaya devam edildi²². Özellikle et, yağ, gaz, kuru sebze ve sair ihtiyaçları satın almak için daha fazla paraya gereksinim duyulmaktaydı²³. Albay M. Şefik bu konuyla ilgili şu açıklamayı yaptı: “İaş maddelerinden et ve diğerleri Milli Heyetler aracılığıyla, Merkez Heyetinden gönderilen yazı üzerine, kendi dairelerinden ya satın alma veya doğru bir oranda alınan vergiler suretiyle tedarik edilmekteydi. Merkezi Hükümetin surf Tümen birlikleri adına verdiği havaalelerin, mallarından tahsilene imkân olmadıktan düzenli birliklerin iâşesinde, Tümen zorluklara maruz kalıyordu²⁴.” Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin fedakârane çalışmasının Demirci Mehmet Efe tarafından takdir edilmesi üzerine, Hafız İbrahim 30 Kasım'da gönderdiği cevapta; “bütün milleti İslamiye'nin hayat ve saadetine, kanıyla, canıyla ve celaletle hizmet eden mücahitlerimize yardım etmek vecibemizdir” dedi²⁵. 17 Ağustos 1919 da Söke Komite Reisi Ömer Ağazade ve Söke Mevki Komutanı Binbaşı Mehmet Saip, para hususundaki mektubu aldıklarını yazmaktaydı. Telgrafın devamında ise, mektubu Söke eşrafı muteberesine okuduklarını ve öteden beri hamiyetiyle bilinen eşrafın bundan böyle de fedakârlıktan geri durmayacaklarını ve hamiyeti vataniye neyi icap ederse asla çekinmeyeceklerini Aydın ve Havalisi Müdafaa-i Milliye Komutanlığına bildirdiler²⁶.

Cepheden gelen yaralıların tedavisi bakımından, sağlık hizmeti ayrı bir önem arz etmekte idi. 21 Haziran 1919'da Çine istikametinde çarpışmalar başladığı zaman, Çine'de Tümen Başhekimi Binbaşı Galip'in gayreti ve Çine Milli Heyeti'nin yardımıyla bir hastane ve Aydın muharebelerinin ardından Nazilli'de de Milli Heyetin çalışmaları sonucu bir hastane açıldı. Hastane Başhekimliğini Nazilli Hükümet Tabibi Rifat Bey üstlendi. 1919 yılı sonlarında Kızılay'ın yardımı bölgeye yetişti. Nazilli Hastanesi Kızılay sağlık heyetine verildikten sonra, hastane birkaç bina genişletildi. Kızılay Baştabibi Ömer

²² Köstüklü, a.g.e., s.132.

²³ ATASE Arş., K:331, G:67, B:1, Bu konuda Harbiye Nazırı tarafından 4 Aralık 1919'da Konya'dan 12. Kolordu Komutanlığına gönderilen şu telgraf dikkat çekicidir: “Gayet mahrem ve zata mahsustur. 3 Teşrinisani 35 tarihli tahrirata zeyildir. Kuva-yı Milliye'nin kıtaatı nizamiye misillü taahhüt suretiyle iâşesinin temini telgrafla, 23. Fırka Kumandanlığı tarafından Kütahya Kuva-yı Milliye Kumandanı Süleyman Sururi Efendiye tebliğ edildiğinden, mumailiyh tarafından dahi telgrafla şubeye müracaat olunduğu Kütahya Ahzı Asker Şubesi Riyasetinden telgrafla, 25. Kolordu Kumandanlığına işar olunmuştur. Muhafaza-i mahremiyetine dikkat olunması işar olunur. Emrin açık telgrafla mevaki ve merakize teatisi.. ve bu yüzden Düveli İtilafiyeye karşı hükümeti müşkül bir vaziyete ika edeceğinden ve Kuva-yı Milliye iâşesi hakkında emrin bütün memlekete temsili muvafık olamayacağından, kıtaatı nizamiyece iâşe edilecek Kuva-yı Milliye (yalnız) İzmir cephesinde düşman karşısında bulunanlar olabileceği yoksa dahil memlekette halli içtimada ve silah altında Kuva-yı Milliye'nin mevcudatı şayamı kabul olmadığından, iâşesi de mevzu bahs olamayacağı cihetle alakadarane bu miktarı ve mahremiyeti temin edebilecek tebliğatın ifası temenni olunur.” Bkz. ATASE Arş., K:328, G:91, B:1.

²⁴ Aker, a.g.e., s.241.

²⁵ Köstüklü, a.g.e., s.132.

²⁶ ATASE Arş., K:462, G:146, B:1.

Lütfi Bey, Tabip Lebip Bey ve özellikle Operatör Burhanettin Bey'in yaralıların tedavisi ve ameliyatında gösterdikleri başarı ile pek çok yaralının tekrar cepheye dönmesini sağladı. Denizli'de de birkaç büyük bina, Milli Heyetin çabasıyla hastane haline getirilmişti²⁷.

19 Temmuz 1919 tarihinde 23. Fırka Komutanlığına gönderilen bir telgrafta, Aydın'dan çıkan yaralıların tedavisine sarf edilmek üzere, kâfi miktarda tıbbi malzemenin bir zabıt eşliğinde Denizli'ye gönderilmesi istenmekteydi. Ayrıca giden zabitin Denizli Ahz-ı Asker Kalemi Reisini görerek, Denizli ve havalisi hakkında malumat edinmesi rica edildi²⁸. 16 Ocak 1920 tarihinde, Denizli hastanesine para yardımıyla bulunulması lüzumu, Hilal-i Ahmer Merkezinden Nazilli'deki Hilal-i Ahmer Heyetine emredildiği ve yardım kâfi geldiği takdirde Heyeti Merkezilerden para tertip ve sevkine gerek kalmayacağı, 20. Kolordu tarafından 12. Kolordu Komutanlığına haber verildi²⁹. Hastanelerin tıbbi malzeme ve para ihtiyacı, çeşitli şekillerde karşılanmaya çalışılırken, Balyanbolu ve Köşk Alay merkezlerinde birer revir açıldı. Ordunun düzene girip güçlendiği zamana kadar geçen bir yılı aşkın süre içinde, Aydın cephesinde bulaşıcı bir hastalığın çıkmasına meydan verilmedi. Tümen Başhekimi Yarbay İsmail Hakkı, Kuva-yı Milliye Başhekimi Aydınlı Sabri, Yüzbaşı Ziya, Mustafa Cemil ve Galip Beylerin fedakarane çalışmaları bunda önemli ölçüde etkili oldu³⁰.

Cephe gerisinde Kuva-yı Milliye adına yürütülen faaliyetlerden haberdar olma, farklı bölgelerde bulunan Kuva-yı Milliye birlikleri arasında irtibat sağlama, Yunan faaliyetleri hakkında bilgi edinme açısından haberleşme bu dönemde ayrı bir öneme sahip oldu. Aydın'ı işgal eden Yunanlılar, bu merkezden geçen telgraf haberleşmesine başlangıçta engel olmadı. Aydın, telgraf merkezinden Yunanlılar hakkında yeterli bilgi edinilmekle birlikte, Yunanlılar aleyhinde Söke, Denizli ve hatta İzmir'le de haberleşme sağlamaktaydı. Fakat bu durum çok fazla devam etmedi.

Aydın'ın 10 km doğusunda Umurlu mevkiindeki Binbaşı Hakkı müfrezesiyle, hem telefon hem de telgraf haberleşmesi kurmak amacıyla, Menderes köprüsü başında Baltaköy, Gölhisar, Mesutlu köyleri üzerinden Umurlu'ya bir hat uzatılmaya çalışıldı. Bu hat için çeşitli bölgelerin harap olan telefon hatlarından yararlanılması düşünüldü. Muğla telgrafhanesinden 6 sandık demirli fincan getirildi. Muğla'dan Fethiye-Kalkan-Elmalı-Burdur hattının da, Muğla'da bulunan posta ve telgraf müfettişiyle haberleşilerek,

²⁷ Aker, a.g.e., s.243.

²⁸ ATASE Arş., K:258, G:5, B:1, 21.7.1919'da II. Ordu Müfettiş Vekili Miralay Selahattin tarafından, Konya'dan Köşk'te 175. Alay Komutanlığına gönderilen telgraf şöyledir: "18 Temmuz 1919 telle talep edilen miktarın yarısı, Denizli eşrafından Hulusizade Mehmet Efendi vasıtasıyla götürüldü. İkmale çalışmak üzere mazhar-ı tevfiat aslımedane olmanızı temenni ve muhafaza-i intizama ve fevkalade ehemmiyet vermenizi rica ederim. 57. Fırka Kumandanlığıyla irtibatla bulunarak, ahvale dair raporlarımı beklerim. Fedakâr mücahitlerinize selam ederim." Bkz. ATASE Arş., K:460, G:231, B:1,

²⁹ ATASE Arş., K:274, G:93, B:1.

³⁰ Aker, a.g.e., s.244.

Kalkan'da düzeltilmesi sağlandı³¹. Sayıları artan Köprübaşı'ndaki müfrezenin Çine ile haberleşmesini sağlamak zorunlu hale geldi. Fazla olan telgraf tellerinin yardımı ile bu hat kurularak, müfrezeye ile tümen karargâhının bulunduğu Çine arasında telefon haberleşmesi sağlandı³². Ayrıca Nazilli Heyetinden verilen emirle, Köşk'ten Sultanhisar istasyonuna kadar tren hattıyla köprülerin muhafazası için karakol tesis edilerek, istasyonlardaki telefon makinelerinden istifade yoluna gidildi³³.

Bozdoğan Heyet-i Milliyesi de haberleşmenin temini için, Köşk'te Kuva-yı Milliye Umum Komutanlığına Bozdoğan ve Nazilli arasında toplanmış tel olmadığı bildirerek, Yenipazar'la haberleşmenin temini için Bozdoğan'a 13 km'ye kadar tel rabt edildiğini bildirdi. Fakat Dalama hattı ikmal edilemediği için yakın bir karakola telefon rabtuyla, fırka ile muhaberenin sağlanabileceğini bildirildi³⁴. 5 Ocak 1920'de Miralay Refet Bey tarafından 50'şer km kablo ile münasip miktarda telefon makinesi ve malzemeleri ile vaat buyrulan telgraf zabitelerinin Nazilli ve Alaşehir'e sevkleri 12. Kolordu Komutanından rica olundu³⁵. Bir hafta kadar sonra gönderilen cevapta, 20 km kablo ile 10 telefon makinesinin gönderildiği, telefon zabitanın ise Nezaretten istenildiği bildirildi³⁶. Belgelerde de görüldüğü üzere haberleşmenin sağlanabilmesi için mevcut imkânsızlıklar içinde, yapılabilecek haberleşmenin en iyisi yapılmaya çalışılmıştı.

Demiryolu o gün itibarıyla en önemli ulaşım vasıtalarındandı. Eğridir'e kadar uzanan Aydın demiryolunun, Aydın muharebeleri ve cephenin açılması nedeniyle, Köşk-Umurlu istasyonu arasındaki kısmı tahrip edilmişti. İzmir'den Umurlu'ya kadar olan işgal bölgesindeki kısmı, şirket tarafından işletilmeye devam edildi. Köşk'ten Eğridir'e kadar olan kısmı ise, şirketin alakası ve müdahalesi dikkate alınmadan Kuva-yı Milliyece işletildi. 7 lokomotif ile farklı cins ve genişlikte 260 vagon, Nazilli'de bir imalathane, yoldan çıkan veya devrilen vagonları hat'a bindirmek için değerli bir makine Kuva-yı Milliye'nin elinde kaldı. Fakat hattın bu tarafında kalan kısmının bütün çalışanları Rum ve Ermeni idi³⁷.

Mevcut kömürün kısa sürede bitmesi sonucu, I. Dünya Savaşında işletilmiş olan Nazilli civarındaki kömür madenlerinden, kömür temin edilmesi yoluna gidildi. Çevre halktan işi bilen insanlar vasıtasıyla kömür çıkarılmaya çalışıldı. Nazilli istasyonuna

³¹ Aker, **a.g.e.**, s.180.

³² Aker, **a.g.e.**, s.163.

³³ **ATASE Arş.**, K:462, G:196, B:1.

³⁴ **ATASE Arş.**, K:463, G:60, B:1.

³⁵ **ATASE Arş.**, K:328, G:203, B:1.

³⁶ **ATASE Arş.**, K:328, G:203, B:1, Söke'de telefon hattının hızlı bir şekilde uzatıldığı, müfrezenin arttığı ve guraba hastanesinin beş yataklık bir revir hastanesine çevrildiği bildirilir. Bkz. **ATASE Arş.**, K:439, G:127, B:1.

³⁷ Kuva-yı Milliye tarafında kalan ve şirketin tek makinesi olduğu anlaşılan, devrilen vagonları kaldırma makinesinin, Yunan tarafına iadesi için Aydın demiryolu şirketinin yaptığı baskıyla, Harbiye Nezaretinden emir alındı. Bu durum o zaman ki hükümetin bazı yöneticilerinin düşmandan ziyade düşman taraftarı olduğuna göstermektedir. Harbiye Nezaretinden gönderilen telgraf için bkz., Aker, **a.g.e.**, s.242-243.

kadar kömür nakliyatı nöbetleşme usulü ve milli yükümlülükler suretiyle çevre ilçelerin develeriyle yapıldı. Kömürün çıkarılması ve tren nakliyatının yürütülmesi, merkez heyeti özel şubesi tarafından temin edildi. Haziran 1920 muharebelerinin başlaması üzerine, demiryolu nakliye faaliyeti önem kazandığından, işletme işlerine Tümen baktı. Hat komiserliğine ise Topçu Üsteğmen Kemal ve İşletme Müdürlüğüne İzmirli Eşref Bey getirildi. Trenlerin geceli gündüzlü on binlerce insan taşınması o oranda yük ve askeri nakliyatın olaysız, tam bir düzen içerisinde yapılması, Kuva-yı Milliyecilerin fedakarane çalışması sonucu başarılı³⁸.

SONUÇ

Mücadelenin başlangıcında Kuva-yı Milliye'nin iaaesi, tümen birliklerinin ekmeklik ve yemlik hububatından karşılandı. İlerleyen zamanda milli kuvvetlerin sayılarının hızla atması, iaae ve ikmal konusunda ciddi sıkıntıların yaşanmasına sebep oldu. Kuva-yı Milliye liderleri cephedeki ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için gerekli olan her yere yardım taleplerini yeniledi. Bölgedeki askeri ve idari görevliler, aydın ve dini önderler ise tam bir işbirliği yaparak, sırtında gocuğu, yatacak battaniyesi, ekmeklik unu olmayan askerler için var güçleriyle çalıştılar. Halkın büyük ölçüde mücadeleye destek vermesiyle pek çok yerde kurulan Heyeti Milliyeler de Kuva-yı Milliye'nin iaae ve ikmalinde büyük rol oynadı. Bölge halkı elindeki kıt imkânların tamamını seferber ederek, Heyeti Milliyeler vasıtasıyla cephe ve cephe gerisi için gerekli tüm ihtiyaçları karşılamaya gayret etti. Bu zor günler Kuva-yı Milliye önderlerinin, halkın ve idarecilerin güç birliği yapmaları sonucu aşılabildi.

KAYNAKLAR:

A-Kitaplar

AKER, Mehmet Şefik, 57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920), Yayına Hazırlayan; Ahmet Tetik, Ayşe Seven, Mahmut Yüksel Canbaz, Genel Kurmay ATASE Bşk. Yay., Ankara 2006.

BAYAR, Celal, Bende Yazdım C.1/5/6/7, İstanbul 1968.

GÖKBEL, Asaf, Milli Mücadelede Aydın, Aydın 1964.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, Milli Mücadelede Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları, AAM yay., Ankara 1999.

TEKELİ İlhan ve Selim İlkin, Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey, T.T.K.B., Ankara 1989.

B-Arşiv Belgeleri

ATASE Arş., K:18, G:84, B:1.

ATASE Arş., K:22, G:7, B:1

³⁸ Aker, *a.g.e.*, s.242. İstenilen vagon ve bujilerin bir kısmının gönderileceği bildirilmesine karşı, Umum Kuva-yı Milliye Komutanı Hacı Şükrü, Heyet-i Milliye Riyasetine ve Nazilli istasyonuna gönderdiği telgrafta, "İlk gelecek trenle gönderiniz. Mahsusen trenin kaldırılması lazımdır" demekteydi. Bkz. **ATASE Arş.**, K:461, G:17, B:1.

Aydın Cephesi Kuvva-yı Milliyesi İçin Yürütülen...

ATASE Arş., K:143, G:119, B:3
ATASE Arş., K:197, G:50, B:1
ATASE Arş., K:198, G:98, B:1.
ATASE Arş., K:198, G:204, B:1.
ATASE Arş., K:200, G:42, B:1.
ATASE Arş., K:204, G:40, B:1.
ATASE Arş., K:258, G:5, B:1,
ATASE Arş., K:258, G:32, B:1
ATASE Arş., K:258, G:117, B:1.
ATASE Arş., K:258, G:123, B:1.
ATASE Arş., K:274, G:93, B:1.
ATASE Arş., K:328, G:91, B:1.
ATASE Arş., K:328, G:203, B:1.
ATASE Arş., K:331, G:67, B:1,
ATASE Arş., K:435, G:127, B:1
ATASE Arş., K:439, G:127, B:1.
ATASE Arş., K:460, G:231, B:1,
ATASE Arş., K:461, G:7, B:1.
ATASE Arş., K:461, G:17, B:1.
ATASE Arş., K:461, G:18, B:1.
ATASE Arş., K:461, G:38, B:1
ATASE Arş., K:461, G:62, B:1.
ATASE Arş., K:462, G:49, B:1.
ATASE Arş., K:462, G:146, B:1.
ATASE Arş., K:462, G:196, B:1.
ATASE Arş., K:462, G:224, B:1
ATASE Arş., K:463, G:60, B:1.